

УДК 32:316.77+1:316.4

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.29.24>

КОМУНІКАТИВНА ПОЛІТИЧНА РЕАЛЬНОСТЬ У РОЗРІЗІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Ольга Завадська

*Національний університет «Острозька академія»,
кафедра політології та національної безпеки
вул. Семінарська, 2, 35800, м. Острог, Рівненська область, Україна*

Наукова розвідка є спробою осмислення сучасної політичної реальності у розрізі національної безпеки України. У статті доводиться, що, працюючи у синергії, держава (державні органи), еліти, суспільство, встановивши мінімально прийнятну ймовірність досягнення тієї чи іншої цілі, використовуючи мінімальні наявні ресурси, матимуть можливість реалізації національних інтересів у сфері інформаційної безпеки, а з ними інтересів суспільства та еліт. Функціонування еліти пов'язане з формуванням комунікативної політичної реальності, елементом якої є диференціація суспільства на керівників і керованих. Еліта була і є активним учасником державотворчих процесів. Проте основними її завданнями є не тільки прийняття політичних рішень, встановлення правил існування і розвитку держави та суспільства, а і забезпечення ефективної реалізації прийнятих рішень усіма учасниками процесу задля збереження системи. Незначна кількість громадян залучена до ухвалення макрополітичних рішень через об'єктивні і суб'єктивні чинники. Поінформованість особи пов'язана із системою повсякденних уявлень, що утворюють цілісну модель сприйняття і розуміння навколишнього світу. Таким шляхом індивід стає учасником комунікативної політичної реальності. Політичні еліти конструюють політичну реальність у будь-якій країні відомими всім засобами. Хоча є недовіра з боку індивіда стосовно отриманої інформації, але він, як правило, не перевіряє її або не має змоги перевірити. Таким чином, навіть розуміючи недостовірність отриманої інформації, особа мимоволі орієнтується на повідомлення ЗМІ, тобто задану «моду», «тренди». Звичайно, в такому разі ступінь важливості питання безпеки є засобом для визначення пріоритетності інтересів, бо без цього є небезпека виникнення невідповідності між цілями (завданнями) та засобами (ресурсами). Так, щоб було здійснено комплекс цілеспрямованих і взаємопов'язаних зусиль задля реалізації інтересів безпеки та частини інтересів забезпечення добробуту. Наслідком чого є охорона свободи держави і суспільства від зовнішнього негативного впливу – загроз. Гарантія її незалежності – у свободі дій у вигляді забезпечення державного суверенітету в усіх його вимірах. Інша ж частина інтересів суб'єктів названого процесу пов'язана з набуттям додаткової свободи дій, додаткових можливостей досягнення бажаного остаточного матеріального або нематеріального стану суспільства із залученням наявних ресурсів.

Ключові слова: політична комунікація, інформаційна безпека, національна безпека України, еліти, суспільство.

В українському суспільстві нині наявні особливі провокаційні технології, що спричинюють соціетарні та соціальні конфлікти. Ми спостерігаємо загрози терористичного характеру, де основу становлять нематеріальні активи. До них відносимо: інформаційні, технологічні, соціально-політичні та ін. Вони є результатом ефективного використання інформаційно-інтелектуального капіталу держави, а саме соціальної системи. Швидка зміна політичної ситуації в світі під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів вимагає зміни принципів функціонування традиційного українського суспільства і системи інформаційної безпеки зокрема. На часі нові переформатовані моделі конкурентоспроможного

консцієнтального протистояння. Варто перш за все розпочинати зі сфери управління соціально-інформаційними ресурсами через формування виграшної конфігурації комунікативної політичної реальності. Таким чином, ми матимемо суб'єктне управління в загальній системі протидії загрозам і викликам.

Дослідники уже звертали увагу на цю ситуацію. Проте окремі праці стосуються лише певних складників цього питання. Варто вказати, що теоретична частина наукового дослідження цієї методології спирається на результати досліджень представників науки, які працюють у галузі політичної комунікації та національної безпеки. Серед них – Л. Климанська [4], І. Романов [7], С. Кудінов [5], Л. Юдко [8], О. Березняк [1] та інші. Проте вони носять фрагментарний характер. Тому все вищесказане спричиняє подальше наукове дослідження.

Метою статті є здійснення теоретичного узагальнення й запропоноване нове мислення щодо впровадження дієвих шляхів формування комунікативної політичної реальності в розрізі інформаційної безпеки та механізмів взаємодії державної влади, еліт і суспільства.

Український громадянин живе нині в інформаційному суспільстві, що безперервно розвивається. Це означає, що щодня зростає кількість людей, зайнятих в інформаційних технологіях, комунікаціях, у виробництві інформаційних продуктів і послуг. Відповідно, роль інформації в повсякденному житті важко переоцінити. Знання інформаційних технологій, вміння ними користуватись є ключовим. Проте варто пам'ятати, що тут же системоутворюючим елементом стає захист. Захист від явних чи прихованих загроз чужорідних політичних інформаційних систем. Тому варто докладніше розглянути учасників комунікаційної політичної реальності. Це – держава, еліти, суспільство.

Функціонування еліти пов'язане з формуванням комунікативної політичної реальності, елементом якої є диференціація суспільства на керівників і керованих. Еліта завжди була вибраною верствою, меншістю, яка акумулювала владу. Відповідно, вона була і є активним учасником державотворчих процесів. Проте основними її завданнями є не тільки прийняття політичних рішень, встановлення правил існування і розвитку держави та суспільства, а і забезпечення ефективної реалізації прийнятих рішень усіма учасниками процесу задля збереження системи.

З огляду на історичний досвід і сучасну практику, з метою побудови потужної національної держави потрібно застосувати ресурси провідної верстви, яка зацікавлена в існуванні такої держави. Хто ж така та еліта в розумінні українця? Нині еліту розуміють насамперед як правлячу, а не як інтелектуальну. Маючи значні ресурси, вона все одно не може одноосібно протистояти викликам чужорідних політичних інформаційних систем, щоб закрити свої потреби.

Функціонування моделі захисту і збереження інтересів можливе завдяки взаємодії органів державного управління, еліт і суспільства. Механізм працюватиме таким чином, що під час прийняття управлінського рішення органами державної влади у кризових ситуаціях організовуючий вплив на ті сфери і галузі суспільного життя, що вимагають втручання держави, здійснюватимуть органи державної влади. Використання повноважень виконавчої влади за умов розробок та впровадження новітніх технологій захисту забезпечить реалізацію національних інтересів держави і взаємодію еліт та суспільства.

Наявність глобальних загроз і викликів чим далі частіше змушує звертати на себе увагу всіх верств населення. У цьому разі йдеться не тільки про ефективне державне управління в системі захисту національних інтересів України, а і про обґрунтування рекомендацій щодо правових механізмів мінімізації наслідків інформаційної війни, а також нор-

мування індикаторів інформаційної безпеки України і пошук альтернативного вирішення, наприклад, через розробку лінгвістичного забезпечення та спеціального математичного алгоритму щодо удосконалення наявних методів. З боку еліти – формування, поширення моди на безпеку в сфері політичної інформації серед громадян. З боку суспільства – надсилання запитів, потреб, очікувань щодо своєї безпеки і виконання прийнятих рішень. Нерегульованість цих відносин призводить, зокрема, до появи явища тероризму. Якщо немає тенденції – «моди» на ефективне використання новітніх інформаційних технологій з метою підвищення власного добробуту й одночасно добробуту держави, відповідно, і стабільного розвитку еліт, то з'являються ситуації, що несуть загрозу всім учасникам політичної комунікаційної реальності.

Особливість загроз у комунікаційному просторі, політичному зокрема, полягає в тому, що всі бажаючі дедалі успішніше опановують інноваційні механізми, запропоновані науково-технічним інформаційним прогресом, використовуючи їх у негативному ключі. Тобто ці навички і знання спрямовуються не стільки на життя та здоров'я громадян, а носять деструктивний характер. Трансформують поведінку, думки в негативне русло, руйнують моральні і духовні принципи. Така діяльність базується на новітніх гібридних соціально-інформаційних технологіях маніпулювання людською свідомістю. Ми маємо справу з війною постіндустріального періоду, де широко використовуються гібридні та соціально-інформаційні технології, в основу яких покладені інформаційні, нематеріальні активи та інтелектуальний капітал. Задля недопущення примусової, некерованої змінної корекції алгоритму соціального керування потрібно задіяти внутрішній і зовнішній наявний потенціал. Зокрема, системну, продуману, чітку, спрямовану взаємодію наявних активних суб'єктів – держави, еліти, суспільства.

Взаємодію влади із суспільством демонструє модель політичної комунікації К. Сайнне [9]. В ній пояснюється, що політична еліта реалізує свою владу над іншою частиною суспільства не безпосередньо, а через проміжні ланки – бюрократичний апарат і ЗМІ. Таким чином, здійснюється безперервний інформаційний обмін, за якого еліти постійно творять і надсилають «вниз» інформацію, яка конструює їх легітимність. «Панівними ідеями будь-якого часу, – як відзначали свого часу К. Маркс і Ф. Енгельс, – були завжди лише ідеї панівного класу» [6, с. 445]. Відповідно, цей клас контролює і буде контролювати ЗМІ, спрямовуючи діяльність державних інститутів і поширюючи тенденції серед суспільства. Залежно від рівня політичної культури (тут «моди», сформованої на потребах і загрозах насамперед своїх) він це робить демократичним чи авторитарним способом. Цю думку підтверджує і Л. Саністебан [10]. Тобто громадська думка формується насамперед під впливом засобів масової інформації, і, звичайно, політичні еліти намагаються зробити так, щоб громадська думка, чи принаймні та її частина, що переважає у суспільстві, схилилася на їхню користь. Крім того, варто враховувати тепер активну роль суспільства, яке широко використовує нові засоби зв'язку – соцмережі, чати і т.п., де вільно надсилають і отримують інформацію, тим самим впливаючи на суспільно-політичні процеси. Прикладом є факт висловлення дієвої підтримки в соцмережі Facebook громадськістю колективу компанії «Нова Пошта», коли було здійснено масштабні обшуки в офісах компанії в березні 2018 р. [2]. У таких і подібних ситуаціях можемо спостерігати, що більшого значення набуває горизонтальний рівень обміну потоками інформації суспільно-політичного характеру, а не загальноприйнятий вертикальний.

Незначна кількість громадян залучена до ухвалення макрополітичних рішень через об'єктивні і суб'єктивні чинники. Проте кожен має можливість спостерігати за розвитком політичних подій, моніторити, залучатись до політики з допомогою «параду абстрактних

символів». Повсякденні турботи відволікають від політичних питань. Через те більшість сприймає політичну ситуацію як «фон», що супроводжує і який часто ігнорується. Тому звертається безпосередня увага на неї, коли сигнали, що надходять з каналів політичної комунікації, контрастують зі звичним перебігом подій або не відповідають їх очікуванням. Отже, поінформованість особи пов'язана із системою повсякденних уявлень, що утворюють цілісну модель сприйняття і розуміння навколишнього світу. Таким шляхом індивід стає учасником комунікативної політичної реальності.

Політичні еліти конструюють політичну реальність у будь-якій країні відомими всім засобами. В Україні, зокрема, через приватні телеканали, через соцмерережі і т.п. Так відбувається взаємодія й отримання знань відповідної сфери суспільством. Чим характеризуються ці суспільно-політичні знання? Перш за все високим рівнем абстракції. Тобто формується образ держави, еліт, простору існування та інформаційного зокрема, який охоплює конкретні уявлення про групи, які його утворюють, відносини між ними, про систему влади, про роль держави в житті громадянина. Він проявляється у теоретичних категоріях типу соціальна справедливість, класова і соціальна нерівність, демократичні свободи. А також у «розмовній мові» – буденному сприйнятті: «політика – це болото», «всі політики – нечисті на руку» – через абстрактність. Наприклад, діяльність першого Президента України Л. Кравчука символізувала для своїх прихильників боротьбу за незалежність, протистояння з партійною номенклатурою. Натомість образ четвертого Президента України В. Януковича супроводжує «межигірський синдром» і «втеча» з України і т.п. Тобто навіть персоніфікацію супроводжує абстракція і символізація як основа узагальнених суспільно-політичних понять.

По-друге, що не менш важливо, звичайний споживач інформації ці знання не може перевірити (верифікувати). До цього ж багато уявлень засвоюється і передається автоматично наступному поколінню. До них додаються чутки, повідомлення офіційних органів державної влади, громадського сектору, ЗМІ. Хоча існує недовіра з боку індивіда стосовно отриманої інформації, але він, як правило, не перевіряє її або не має змоги перевірити. Таким чином, навіть розуміючи недостовірність отриманої інформації, особа мимоволі орієнтується на повідомлення ЗМІ, тобто задану «моду», «тренди». Так звані «когнітивні утворення», які виконують функцію схематизації політичного мислення та «економії» зусилля та часу, що індивід витратить на сприйняття інформації зі сфери політики та прийняття політичних рішень. Поштовхом до утворення стійких когнітивних схем слугують установки. Вони виконують роль екрана сприйняття політичної реальності, через який просочується до споживача необхідна інформація. Відповідно, установка передбачає ймовірну реакцію суб'єкта на окрему подію чи об'єкт. Вона мінімізує ризик, загрозу, що криється в позапланових, незрозумілих ситуаціях і допомагає практично реагувати на отримані імпульси. Таким чином, закриваються основні потреби – безпеки, добробуту і розвитку, притаманні всім учасникам взаємодії, що підтверджує і аналіз Закону України «Про основи національної безпеки України» [3].

Звичайно, в такому разі ступінь важливості є засобом для визначення пріоритетності інтересів, бо без цього є небезпека виникнення невідповідності між цілями (завданнями) та засобами (ресурсами). Притому, класифікуючи інтереси за ступенем важливості: високий, середній, низький, варто пам'ятати, що віднесення національних інтересів до тих, що мають низький ступінь важливості, не означає, що не повинні передбачатись способи щодо їх досягнення. За кожною категорією інтересів варто визначити цілі, які є відповіддю-заходами, що потрібно зробити для задоволення інтересів крізь призму внутрішніх і зовнішніх умов.

Так, щоб було здійснено комплекс цілеспрямованих і взаємопов'язаних зусиль задля реалізації інтересів безпеки та частини інтересів забезпечення добробуту. Наслідком чого є охорона свободи держави і суспільства від зовнішнього негативного впливу – загроз. Гарантія її незалежності – у свободі дій у вигляді забезпечення державного суверенітету в усіх його вимірах. Інша ж частина інтересів суб'єктів названого процесу пов'язана з набуттям додаткової свободи дій, додаткових можливостей для досягнення бажаного остаточного матеріального або нематеріального стану суспільства із залученням наявних ресурсів. Ресурси, як правило, завжди обмежені, тому інтенсивність виконання залежить від фахової підготовки, досвіду, ціннісних принципів, інтуїтивних здібностей («інформованої» інтуїції) учасників. Змінні, що впливають на реалізацію цілей, є спільними для всіх типів: інтенсивності, ймовірності, актуальності. Ще одна змінна належить до цілей у галузі можливостей. Вона являє собою оцінку ступеня розвитку конкретного інтересу, а набір змінних для оцінки цілей зі сфери загроз доповнює оцінку збитку для інтересів [7]. Докладніше – «інтенсивність», з якою учасники процесу готові відстоювати той чи інший інтерес. «Ймовірність» – з огляду на обмеженість ресурсів найбільш ефективна політика буде полягати у підготовці до найбільш імовірного розвитку ситуації через розгляд ймовірностей про безпосередні і довгострокові можливості за допомогою наявних. Третя – «актуальність». За умови її врахування визначають, чи є можливості і загрози короткостроковими чи довгостроковими. Таким чином, визначається пріоритетність цілі. Четверта змінна – «ступінь розвитку інтересу» чи «ступінь збитку інтересу» через максимальне використання «інформованої» інтуїції.

Працюючи у синергії, держава, еліти, суспільство, встановивши мінімально прийнятну ймовірність досягнення тієї чи іншої цілі, використовують мінімальні наявні ресурси задля задоволення національних інтересів, а з ними інтересів суспільства і еліт. До цих ресурсів відносимо: природні і соціальні. Перші – особливості географічного положення, територія, населення, природні ресурси, а другі – політичні, економічні, воєнні, інформаційні та науково-технологічні тощо.

Гарантом ефективності такої співпраці мусить бути майже зі стовідсотковою ймовірністю почерговий успіх хоча б двох учасників процесу за умови безперервної участі у процесі всіх учасників. Так з'являється можливість забезпечити рівень потреб не нижче мінімально прийняттого, а в другому випадку – загроза може бути усунена як недопустима за будь-яких умов.

Можна припустити, що однією з причин неспроможності сучасної української еліти, особливо на рівні політичних діячів чи державних менеджерів, брати активну участь виступає незацікавленість нинішнього політичного класу. Він через певні суспільні обставини та перебіг подій опинився при владі та намагається сам виконувати її функції, не володіючи при цьому реальним та повноцінним авторитетом. Причина його суспільної неефективності полягає не стільки у відсутності знань та вмій, а в тому, що він не має органічної потреби брати до уваги інтереси суспільства. Така потреба може диктуватись або власними моральними засадами еліти, або діючими механізмами її політичної відповідальності, або ж тиском громадянського суспільства.

Основним питанням функціонування української еліти загалом та політичного класу України зокрема є часткове відчуження від інших верств суспільства та перетворення на замкнену привілейовану касту, що є закономірним. Це – наслідок переходу від комуністично-номенклатурного тоталітаризму до посткомуністично-номенклатурного неототалітаризму. Зміни відбулись після кількох суспільних потрясінь, що мали місце в Україні, зокрема революцій, анексії Криму, війни на Донбасі. Коли потенційні

загрози для всіх учасників процесу стали очевидними і відбулися перші ефективні спроби взаємодії.

Підсумовуючи, доцільно зазначити, що некерованих суспільств немає, та і бути не може. Так само, як не можуть існувати державні утворення без власної еліти та політичного класу, однак для вирішення вищезазначених проблем їх формування та створення повинно проводитись свідомо. Цьому буде сприяти входження до них суттєвої частки нового класу – «покоління інформаційного буму і необмежених можливостей». Саме представники цього класу стають головними рушіями соціально-економічного розвитку, основою політичного класу та політичної еліти, гарантами безпеки на всіх рівнях. Проте є загроза асиміляції під час входження до влади, перетворення на квазіеліту, яка, не набувши справжньої елітарності, зможе zdeформувати свої попередні ціннісні пріоритети та орієнтації. У такій ситуації варто застосувати ширші методи мерітократії. Вона включає підходи нової філософії та механізму формування еліти шляхом її насичення, селекції та циркуляції чесних, талановитих та здібних людей, через створення для цього відповідних соціальних та політичних «ліфтів» і об'єктивного виміру значущості всіх інформаційних потоків.

Кожен з учасників комунікативного політичного простору робить свій внесок у ціну рішення через ціну достовірності інформації, конфліктності і компромісу, узгодженості і допустимості дій, переконань тощо. Відносна значущість цих змінних залежатиме від управлінської ситуації.

Список використаної літератури

1. Березяк О. Проблема толерантності у комунікативній філософії. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2009. Вип. 12. С. 67–73.
2. Денков Д., Калачева Г., Топалов М. Співвласник «Нової пошти»: Я не вірю у випадковості. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/03/19/635109/>.
3. Закон України «Про національну безпеку України». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 31, ст. 241. Редакція від 15.03.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
4. Климанська Л. Соціально-комунікативні технології в політиці: Таємниці політичної «кухні»: монографія. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 332 с.
5. Кудінов С. Основи антитерористичної безпеки соціальних систем: монографія. Київ: Кафедра, 2017. 212 с.
6. Маркс К., Енгельс Ф. Манифест Коммунистической партии. Сочинения. 2-е изд. Т. 4.
7. Романов І. Погляд на безпеку України у контексті сучасної геополітики: аспекти державного управління: монографія. Київ: ННДЦ ОТ і ВБ України, 2006. 257 с.
8. Юдко Л. Дискурс толерантності в парадигмі забезпечення інформаційної безпеки держави (на матеріалі інтернет-сторінок спецслужб Великої Британії, Німеччини, України). *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 2 (26). С. 22–31.
9. Sinne K. Communication: Mass Political Behavior. *Political Communication Issues and Strategies for Research*. London, 1975. Vol. 4. Pp. 32–47.
10. Sanisteban L.S. Fundamentals de cencia politica. Lima, 1986. 173 p.

COMMUNICATIVE POLITICAL REALITY IN THE CONTEXT OF INFORMATION SECURITY

Olha Zavadska

*National University of "Ostroh Academy",
Department of Political Science and Public Administration
Seminarska str., 2, Ostroh, Rivne region, Ukraine*

Scientific intelligence is an attempt to comprehend the modern political reality in terms of national security of Ukraine. The article argues the state bodies of Ukraine, elites, society, that working in synergy and having established the minimum acceptable probability of achieving a goal, use the minimum available resources will have opportunity to satisfy national interests, and with them the interests of society and elites. The functioning of the elite is associated with the formation of communicative political reality, an element of which is the differentiation of society into leaders and governed. The elite has been and is an active participant in state-building processes. However, its main tasks are not only to make political decisions, establish rules for the existence and development of the state and society, but also to ensure the effective implementation of decisions by all participants in the process to preserve the system. A small number of citizens are involved in macro-political decisions due to objective and subjective factors. Awareness of the individual is associated with a system of everyday ideas that form a holistic model of perception and understanding of the world around. In this way the individual becomes a participant in the communicative political reality. Political elites construct political reality in any country by all known means. Although there is mistrust on the part of the individual regarding the information received, he usually does not verify it or is unable to verify it. Thus, even understanding the inaccuracy of the information obtained, a person involuntarily focuses on media reports, i.e. a given "fashion", "trends". Of course, in this case, the degree of importance of the security issue is a means of determining the priority of interests, because without it there is a danger of a mismatch between goals (objectives) and means (resources). So that a set of purposeful and interconnected efforts is made to realize the interests of security and part of the interests of welfare. The consequence is the protection of the freedom of the state and society from external negative influences – threats. The guarantee of its independence is in the freedom of action in the form of ensuring state sovereignty in all its dimensions. The other part of the interests of the subjects of this process is associated with the acquisition of additional freedom of action, additional opportunities to achieve the desired final tangible or intangible state of society using available resources.

Key words: state security of Ukraine, security and defense sector of Ukraine, political communication, information security, elites, society, national interests.